

KÉT NOVELLA

BRASNYÓ ISTVÁN

A KÜRTÖS, VAGYIS APÁNK

Már hetek óta fújt az éles déli szél, pontosan hat hete volt már akkor, és amikor ez a szél, talán tizenöt évenként vagy még ritkábban végigsöpört a mi kopár vidékünkön, tél végén, megzörgeti az ablakot, mint egy langyos sóhaj, amely alatt a fagy nem enged fel, a tél tart tovább, és a háztetőre meg a boglyák oldalába odarakja a vörös sivatagi homokot, mindig könnyű érzés jár át bennünket és a büszkeség, részben azért, hogy itt élünk, és jó forró széllel vitorlázunk át a napokat, másrészt, mert jó év lesz, ami jön, a tökök hatalmasra nőnek a kertben, felfutnak a fákra — nem tudom, tapasztalták-e már? —, és mint nagy, arany gyümölcsök himbálóznak odafenn; tehát így kitapasztaltuk mi az időt, és a répavermet is fel kellett törni, már arra került a sor a szegénységben és a hozzánk ellátogató rokonok után: nem volt mit adni a jószágnak, nem volt mit enni magunknak — ha arra gondolok, most már vénülő fejjel, hogy akkor mindenki, rajtunk kívül, jól járt, előnt a keserűség, és nagyon sajnálom anyánkat, mert apánk, a királyi lovasság kürtöse, a csatateret járta, fújta a rengeteg lovasrohamot, takarodót, ébresztőt, sok dicsőséget szerezvén így a hazának és az ezrede zászlajának, már nem emlékszem pontosan, melyik ezredben szolgált, mert soha szóvá nem tette ezt később, sebeit nem mutogatta, szemérmesen élt utóbb egy rongyos katonaköpeny belsejében, mint csiga a házában.

Péter, a mi emberünk, nagyszerű, ragaszkodó, jóságos, aki, míg apánk odajárt, védelmezett bennünket, és tisztább óráiban könyvet olvasott, idegen nyelven dünnyögött hozzá, vagy a kocsmába járt, bejárt anyánk falujába, ott vitatkozott, veszekedett az állandó vendégekkel, vagyis a kocsmatöltelékkel, mint futóvendég nagyon hátrányos helyzetben, felindultságában őrjöngött, ivott, itatta a falut, a földet, a régi népek szokása szerint; ilyenkor csak másnap jött vissza, vagyis került elő, leokádott kabáthajtókával és kézelővel, fetrengett a tehének közt, ordította a maga nyelvén, bizonyára nagy fájdalmai voltak, vagy csak a haláltól félt, kiáltozására felröppentek a galambok és menekültek a kutyák, talán a vércsék, vagy épp a sasok nyelvét beszélte, a nagy réti sasokét, amelyek ott éltek lenn a vízen, a nád közt — így múltak a napjaink, aztán Péter végezte a dolgát, nem volt hadköteles, számára nem léteztek háborúk, kivéve a kocsmában vívott összecsapásait, amelyek éppúgy megviselték, mint az igazi ütközetek.

És amikor Péter feltörte a répavermet — én és a két öcsém ott lábatlankodtunk, a fagyos rögök, ezek az éles szilánkok arcunkba csaptak, ahogy ő a csákánnyal lesújtott és káromkodott, mert nem engedett a föld, szilajul kalapálta a verem tetejét, de csak nem vetődött fel a szalma, amivel a répa le volt takarva, már türelmét vesztve és izzadva dolgozott, mintha verejtékével akarná feloldani a fagyot, de nem ment semmire: jött anyánk, kiöltözve, csinosan; felkészülve, ahogy ezt felénk mondják — fiatal volt, csodálatos, nem ilyenek ismertük. Péter ügyet sem vetett rá, őt az asszonyi dolgok nem érdekelték, egyszerűen kizárt magából mindent, ami hívságos és mulandó, nők, szépség, és a nehézség tudja, még mit.

Így jött haza apánk.

Egy darab selyem volt a köpenye zsebében, zászlóselyem, amit a saját kezével zsákmányolt, és aztán rejtegette, de sikerült megőriznie, megmutatnia, színevesztett volt, fakó, mint ő maga, de tiszta, áttetsző, és nem tudni, miért hozta magával, ő, a kürtös, az idegen, vagy talán a saját zászlót, dicsekedni-e, vagy talán azért, mert szerette anyánkat, és hogy az varrjon belőle magának valamit, amit szeretne vagy éppen tud. Apánk a fagy szagával jött, tisztán, tisztán, tisztán — oly sokszor kellene ezt mondani —, és agyonéhezve, a katona, tépett ruhában, mert vége volt mindennek, talán a háborúnak is, mindennek...

Úgy járt le-fel odahaza, mintha idegenben lenne, de találób, ha azt mondom: hadifogságban. Péterrel nem zördült össze, Péter mondta: adj' Isten, adj' Isten, mondta apánk, Péter dolgozott tovább, apánk meg róta az udvart, a környéket, nem túrt meg maga mellett senkit, szívta a pipáját, s ha kiszívta, tenyerébe verte a hamut, aztán a szélbe dobta. és róta tovább szótlán útjait, ügyet sem igen vetve ránk, gyerekekre, akik szerettünk volna vele menni, hogy el ne tévelygjünk a környéken, épp ezért nem volt szabad egyedül mennünk, de vele sem mehettünk, nem vállalt bennünket, tehát minden maradt a régiben. Péter nem szólt, apánk nem szólt, anyánk nem szólt, csak este, ha összejöttünk a vacsoránál. ütötte fel fejét igazából a nagy szótlanság, már kellemetlenül, sőt olykor egyenest rosszul éreztük magunkat, pedig azelőtt, apánk jövele előtt mindig akadt valami érdekes, kacagtató, vagy Péternek egy félbolond ötlete, úgy, madárnyelven, mint rendszeren.

Most viszont szégyelltük magunkat egy kiszolgált katona előtt, anyánk a zászlóval bajlódott, varrta, felfejtette, szabta, nyirbálta, ami mindegy volt nekünk. A dombon a tanító tárogatózott —, tárogató: ezt a szót nem mertük a szánkon kiejteni, esténként pedig kint állt az öreg tanító. elnyújtott, furcsa melódiákat küldözgetett lefelé, mintha csak azért, hogy kihívja apánkat, versenyre hívja ki ezt a fiatal embert, vagy csak gyötörje, kínozza azt, ami maradt belőle, a maga hangszerével, egy öreg tanító módján, gyakran és hosszan játszott. esténként szívesen hallgattuk azelőtt is, de most apánk néma volt, mi is ültünk, ettünk. csöndben. Aztán apánk felkelt az asztaltól, elment, nem is emlékszem, mikor járt haza. minden aludt már, mi is, nem volt vérünkben az éjszakázás, anyánk talán sírt, de nem mondta, mi pedig nem kaptuk rajta; így ment ez sokáig, nem is vettük figyelembe.

Minket, gyerekeket nem nagyon érdekelt, hogyan bánnak velünk, Pé-

ter azt említette, hogy máshol a kutyáknak jobban megy, és úgy lúnt, gyűlöli apánkat, el-elmaradt a közös vacsorákról, a mécs vékony fénye mellett az istállóban olvasott, vagy mit tudom én, mit csinált, sokáig, vagy ült az istálló előtt, a fagyos földön, és nézte a holdat, egy kéve szalmát tett maga alá, gondosan fonta a szalmakötelet, aztán meg eltűnt, anyám azt mondta, a faluba ment, de este már nem bíbelődött selyemkacatokkal, mi, gyerekek, észrevettük, ült, ölbe tett kézzel, és várt, apánk még ezt sem vette észre, és Péter nem jött másnap sem, ahogyan szokott, ahogy megszoktuk, míg apánk nem volt otthon, csak harmadnap este jött meg, csomaggal, neki kellett holtfáradtan ellátni a jószágot, apánk az ujját sem mozdította, hacsak nem a bajuszát akarta megpödröni.

A vacsoráról elkésett, mert az más időhöz volt ütemezve, nem a külsőhöz, a munkához, hanem egy külön, belső idő élt anyánk szemében, ő ahhoz igazodott. De nem vacsorázott, csak beszólt: Gazda, egy pillanatra — apánk pedig csak nézett, kezében a kanállal, mit jelenthet ez, őt megzavarni, mi sem értettük, de Péter csak állt a nyitott ajtóban, már-már éreztük, hogy apánk kifakad, keserűen és durván, ahogyan ott megszokta, hogy menekülnünk kell nagy indulata elöl, Péter állt az ajtóban, kezében volt a csomagja is, amit az este hozott, komolyan, nem hebe-hurgyán állt ott, mintha komoly veszéllyel nézne szembe, apánkkal; anyánk is meglepődött, de ő tudta, elég volt ránézni, és mindjárt lát-szott, hogy tudja, hogy mindent tud, mert hol a zászló, ami apánk zsebéből került elő, amikor megjött, és Péter sem a szokásos vitapartnereivel volt, nem volt mocskos a kabátja, és egy napnál tovább maradt; akkor bontani kezdte a csomagot, a régi, elsárgult papírt kezdte tépni, apánk csak nézte, anyánk meg ijedten mosolygott, úgy, mintha a következő pillanatban sínni kezdene — Péter váratlanul abbahagyta a papír tépdésését, a csomagot apánk kezébe nyomta hirtelen, és kiment, óvatosan húzva maga után az ajtót, míg csak be nem csukódott, de nem hallottam a lépteit, hogy elment volna, kívül állt ő, az ajtó előtt, nem mert volna elmenni onnan, most már tudom.

Apánk feltépte a papírt, elvágta késével a zsineget, ott volt a kürt, feküdt szépen az asztalon, halvány fénnel csillogott is, hihetetlen volt, meglepő.

Apánk csendben felkelt, ahogy szokott az utóbbi időben, csak most a vacsoráját sem ette meg, hanem a kürtöt vitte, ment ki az ajtó elé, és szép halkán megfújta, majd erősebben, egyre erősebben, hogy már zengett a ház, talán a kútban is megcsobbant a víz, fújta, hogy majd a szívünk hasadt bele, és az asztalra borulva bámultunk kifelé, a hold-sütésbe, a szélbe, ott állt az ajtó előtt apánk áttetsző, kékes árnyéka, meg nem rezdült, szája elé emelve a kürtöt, felelgetett a tárogatónak.

URUNK MEGTÉRÉSE

Nem volt mitől tartani tovább, egyszeriben minden elhanyagolható lett, a fontos munkákat el lehetett odázni, dolguk egyszerre kevesebb lett, mint valaha, és ez volt a nehéz, ácsorogni a házak előtt naphosszat, és bevágott a forráság is, megrekedt a levegő az épületek között; min-

denki sugdolózott, mintha tiltva lenne a hangos szó — Ferdinándról suttogtak ezek az emberek, kitalált mesékkal jöttek elő, amit egymástól hallottak, szürke, földszínű mesékkal, mint a júliusi ég, amit porral hányt be a forgószelel, a láthatatlan szájak mondták a különösebbnél különösebb történeteket, szájak a falon, a földön, a lomb közt a fákon, szájak, és az emberek szája, sovány, beesett arcok küszködtek a szavakkal és a szóbeszéddel, ami éppoly hihetetlen volt, amilyen hihetetlen volt az, hogy Ferdinánd három napja kártyázik egy idegennel, akit a környéken nem is láttak eddig, most sem látták, mert Ferdinánd, az urunk, a súlyos tölgyfa asztallal a falhoz szorította, hogy kipréselje belőle az adósságát, amit már nem tudott kifizetni, és akkor sem volt hajlandó kifizetni, amikor az asztal lapja úgyszólván kettévágta, amikor ott vergődött a fal és az asztal éles pereme között, mint egy nagy hernyó — mondják —, de Ferdinánd, az urunk nem engedi el, addig nem, amíg nem fizet, közben keményen játszanak tovább, képzeletbeli nagy összegekre, és az urunknak már annyi a pénze, hogy nem tudja hová tenni, persze ki kell várni, míg az idegen meggondolja magát, és hajlandó lesz a fizetésre. Urunk, Ferdinánd, feltett szándéka, hogy addig nem engedi el, amíg a pénzt nem látja, ezekből az idegenekből nehéz a pénzt kiszedni, de urunk érti a módját, urunk, aki báró Haraszty származéka, akit nem rettent semmi, most besötétített ablakok mögött a sötét szobában elkeseredett csatát vív valakivel, a pénzéért, ami jog szerint jár neki, a dupla csövű vadászfegyver az ölében fekszik, csöve a szék karfáján és az ajtónak szegezve, senki be nem teheti a lábát a sötét szobába, amely részben a parkra néz, részben a mezőkre, és az ablaka most valóban sötét, éjjel és nappal, nem látni át a nehéz függönyökön.

A park, amely a téli hidegek és havak ellen lett telepítve, a nyolcszáz éves elején telepítették a báró Harasztynak, vagy a szenttamási szerb nemesek, nem ismervén el maguk felett hatalmat, így a tél hatalmát sem, megvetették az időt, az időjárást és a címeket, potyán éltek ebben a világban és oly csendesen, hogy az már kétségbeejtő volt, kifolyt a kezükből és a talpuk alól minden, ők egymásnak adták a kilincset az udvarházakban, de a park maradt, park, különös fákkal, giz-gazzal, somcserjével és semfüvel benőve, kusza, rémséges erdőség odakinn Kutason, nem nagy, parasztjaik évről évre rohamozták az ekével, irtották, ágasfának, vendégoldalnak vitték a keleti, fagyálló különlegességeket, amelyeknek erzetlen volt a levele, de ott nőtt mellette a köris és a koronafa is, ugyanarról a töről, sehogyan sem tudtak felülkerekedni a más világból való fák, de a végsőkéig kitartottak, minden erejük abban merült ki, hogy burjánzottak, ebben nem ismertek akadályt Ferdinánd ablakai alatt. Ferdinánd, a mi urunk, nehéz vasrácsokkal kerítettte körül, mintha ide akarná zárni a törvényt, amely errefelé érvényes, Ferdinánd, akit most már felvet a pénz, és el fogja taposni idegen vetélytársát, kéjesen és nagy elégtételt szerezve magának, és az emberek odakinn, a házak és az istállók között várják hősiessége eredményét, a csizmás és vadászfegyveres úr diadalát, amely nemcsak a vidékre, hanem világraszóló lesz, Ferdinánd, mondják majd, aki kártyában legyőzte az eleven ördögöt, a mi urunk, aki ujjat mer húzni minden hatalommal, aki a sarokba szorít akárkit, hogy érvényesüljön az általa feltételezett igazság, amit köröm-

szakadtáig véd most már, és ki fog tartani, már napok óta tartja magát, az ellenfele a falhoz szorítva, már lyukat áztatott testének a falba, tépi és rágja a falat, már ide jutott, ide süllyedt, csak a két keze van ki a falból, azzal matat a törmelék és a kártyalapok között, miközben épp azt tanulja, hogyan kell kesztyűbe dudálni.

„Há!”, kiáltja az idegen a falból kifelé, és kivágja a lapját, akkora csattanással, mint a mennydörgés, csak hogy nem villan, de az asztalról pereg a fényezés, és a törmelékek görögnek a padlón, nagy porfelhőt kavarr a hang, és visszhangzik, hogy megmozdulnak a bútorok a fal mellett, és lecsapódik a felnyitott vasláda teteje, ahol urunk, Ferdinánd az iratait őrzi.

„Há!”, kiáltja most Ferdinánd, mint aki szaván fogta ellenfelét, ami már egyáltalán nem nehéz, annyira hátrányos helyzetben van, mozdulni sem tud, most felemeli maga előtt keresztbe fektetett puskáját, és döfködni kezdi a sötét lyukat a falban, csövével előre tartja a puskát, és kotor a nyílásban, oly nagy fölénnyel, hogy belé borsózna az ember háta, de sötét van itt, csak az idegen két fehér keze világít, meg urunk szeme és verejtekben úszó arca, a kimerültség határán.

Ferdinánd maga elé söpri a két lapot, amit nem is látna más, és oda teszi a többi tetejére.

Az idegen, a falban, halkán sóhajt, mintha huzat futna keresztül a helyiségen, nem hangosabban, és tudja, hogy minden mozdulatát ellenőrzi Ferdinánd, aki már várja a következő ütést, és biztos benne, hogy nagy fölénnyel fogja elhárítani. Az idegen gondolkodik, és ujja hegyén, mint a megolvadt gyertya, lefolyik az izzadság, kerek kis pecsétet hagy az asztal lapján. Aztán a törmelékbe csap öklével, benne a következő lap, nagy kihívás, a legerősebb lap, és urunk, Ferdinánd, felkacag, nevet, hánykolódik a székben, mint akinek elment az esze jókedvében. Kívülről csak a hangokat hallani, már harmadik napja, három éjjel villóznak már a kis tüzes hangok odabenn, és mindegyikre egy fölényes kacagás a válasz, kacagásra kacagás: és odakinn az emberek, akik nem is mutatkoznak az udvaron, hanem a falak mellett osonnak, vagy a jószágitató körül dugják össze a fejüket.

Vártuk már, hogy megtörjön a jég, legalábbis odabenn, mert kinn a földhöz csapott bennünket a nap, árnyékban is remegett a levegő, a hideg rázta az embereket a napon, valamennyien belebetegedtünk a nagy várakozásba, gyötört bennünket az álmatlanság, de kitartottunk, nem hagyhattuk cserben urunkat, Ferdinándot, aki élete talán legsúlyosabb pillanatait élte át, amikor markában van már a szerencse, és el nem engedti — vártunk, mit tud kihozni magából az idegen, akit urunk kezei között elhagyott a szerencse; mintha valaki is ismerte volna a szerencsét, annyi szó esett róla, és mindez csak azért, mert érezni lehetett a levegőben, a maga súlyos végtelenségében a szerencsét, amivel urunk, Ferdinánd, birkózott, magányosan, egy sötét szobába zárkózva, amelynek ablakát egy pillanatra sem nyitotta ki, még csak szellőztetni sem, és odabenn vastagon ülhetett már a szivarfüst, azoknak a vaskos szivaroknak a füstje, amelyekkel jókedvében az embereket, kocsisokat és kanászokat traktálta, akik nem merték elfogadni, talán tudta is, épp azért tette, akik valami veszélyes, túlérzékeny robbanóanyagként vélték a dinamitrúdnyi,

sötét színű tekerceket, amely, ha tüzet fog, lekaszabolja az ember fejét: ilyen szivarokat szívott és hordott magánál a mi urunk, Ferdinánd, nagy, cifra dobozokban hozta havonként a szállítója, mindenféle kacattal együtt, ami jórészt nekünk jutott, vagyis az embereknek, mert nekünk való volt, illett hozzánk, ahogy urunkhoz a szivarok illettek, ahogy urunkhoz illett a szerencse is.

Bentről nem hallatszott más, csak a kotorászás a falban, mintha bagoly fészkelne benne, meg azok a rövid kiáltások, ahogy a két akarat egymással szembeszegült, nekifeszült egymásnak, és ez a mi világunk volt itt fölényben, a mi urunkkal, Ferdinánddal, akit kiválasztott, és vele együtt minket is, mert hozzája tartoztunk, senki sem tagadhatta le, hogy hozzája tartozunk, ő is az emberek közül való volt, de egy volt, és más anyag.

És akkor, amikor a türelmünk már a végét járta, amikor ereinkben már csak jég szaiadgált, és az emberekben a szív is jéggé fagyott, nem csodálkoztam ezen senki, ennyi várakozás után mindenkit a félelem kerített hatalmába, és már volt, aki be akarta törni a helyiség ajtaját, ahol oly különös dolgok játszódtak le az utóbbi napokban, a saját felelősségükre fel akarták feszíteni az ajtót, ahol urunk, Ferdinánd, tartózkodott, persze csak a puska, amit urunk oly megfontoltan tartott magánál egész idő alatt, csak az tartotta vissza őket, hogy türelmetlenségükben meg gondolatlan tettekre vetemedjenek — vártunk még keveset, hisz urunk étlen-szomjan volt benn, szélnek eresztette a cselédet, a fekete cigánylányt, aki az ő meglett kora ellenére a szeretője volt, bár gyereket nem szült tőle, de mégis, állították, a szeretője; nem beszélve az idegenről, aki végső szorongatottságában már mindenre hajlandó lett volna, hogy az esetleges jogtalan sérelmekért utólag per útján követeljen magának elégtételt urunk részéről — mi vártunk, tudtuk, nem sok van már hátra, a két ember a sötét szobában nemsokára elintézi még függőben levő közös ügyeit — egyik sikeresen, a másik sikertelenül... akkor nyílt az ajtó, a bejárati vaspántos tölgyfa ajtó, nagyon vigyázva, előbb csak félig, kifelé nyílt, hogy ne lehessen betörni, az egyik szárny előbb, aztán mindkettő kivágódott hirtelen, láttuk egy pillanatra urunk csizmájának talpát, amely most vörös volt, a vértől vagy mitől — sohasem sikerült megtudni —, kinyílt a tölgyfa ajtó, urunk megállt a legfelső lépcsőfokon, maga előtt keresztben tartva a vadászpuskát, gyűrötten és átizzadva, mintha összevizezte volna magát, állt ott, borostás arcát felénk fordítva, csapzott hajjal, a szeme meg lángolt, a dühtől, a kimerültségtől vagy a fájdalomtól, ki tudja, és méregetett bennünket az idős úr, ő volt az, a mi urunk, Ferdinánd, aki közülünk való, de az emberek egy része kételkedett, hogy nem ő az, inkább az a másik, az idegen, nem volt benne biztos senki, hogy valójában ő-e az, mert nem ismerhettük oly közletről, vagy az idegen-e talán, de azt sem látták előbb a környéken, nem volt ember, aki ezt eldönthette volna, maradtak továbbra is, akik kételkedtek, kanászok és kocsisok, mások viszont levették a kalapjukat, ahogy mindig is tették, ha látták, és most ő is fedetlen fővel állt a legfelső lépcsőn, amely fehér mészkőből volt simára csiszolva, egyetlen tömbből, és biztos volt, hogy a legtovább az a lépcső fog megmaradni az egész házból, ha már urunk elhagyott bennünket, vagy épp visszatért, ez volt

az egyetlen dolog, amit fontolóra kellett vennünk, hogy kettejük közül ki diadalmaskodott?

Ő pedig lefutott a lépcsőn, talán egy árnyalatnyival könnyebben mozgott, mint előbb, de lehet, csak azért, mert leadott néhány kilót a nagy hasából, ez is ok volt arra, hogy azt mondják, *rá* azt mondják, hogy nem ő az. Ellépett előttünk, egyenest a raktár felé tartott, majd egy pillanattal később szokásos szivarjából nagy füstfelhőket eregetve, hóna alatt apró szivaros dobozzal tért vissza, hogy lehordja a tiszteletleneket, akik nem emeltek neki kalapot — szivarjának füstje a forró levegőben szinte mozdulatlanul állt ott, amerre elhaladt.